

Буздиган М.О.,

аспірантка,

Одеський національний економічний університет

КЛАСИФІКАЦІЯ ФАКТОРІВ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ДІЛОВУ АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА

Анотація. Статтю присвячено проблемі визначення факторів, що впливають на ділову активність підприємства. Досліджено погляди вчених у цьому напрямі і наведений їх стислий аналіз. Запропоновано авторську класифікацію факторів за середовищем, в якому перебуває підприємство, та за характером їхньої дії на ділову активність підприємства. Проаналізовано вплив відповідних факторів на ділову активність підприємства і зазначено необхідність подальшої їх систематизації для більш ефективного і швидкого реагування на зміни цих факторів.

Ключові слова: ділова активність підприємства, класифікація факторів, зовнішні фактори, внутрішні фактори, вплив факторів.

Постановка проблеми. В умовах розвитку ринкової системи господарювання підприємствам необхідно як швидко й адекватно реагувати на зміни факторів зовнішнього середовища, так і сміливо впливати на ринкове середовище, вміло організовуючи й ефективно використовуючи свій соціально-економічний потенціал. Діяльність суб'єктів господарювання формується зовнішнім і внутрішнім оточенням. А аналіз цього оточення передбачає характеристику бізнес-середовища, його безпосередніх та опосередкованих учасників, взаємовідносин між ними та підприємством, а також визначення факторів впливу [2, с. 21]. Саме тому виявлення цих факторів та групування їх відповідно до класифікаційних ознак є актуальною проблемою будь-якого підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенням проблеми виявлення факторів впливу на бізнес-середовище та ділову активність підприємства займалися такі відомі вчені, як І.С. Захарченко, В.В. Ковальов, О.Н. Волкова, М.Д. Білик, О.В. Павловська, Н.М. Притуляк, Н.Ю. Невмержицька, Н.Л. Мешкова, Н.М. Гаркуша, І.М. Тихонова, О.С. Левченко [1–7] та багато інших. Всі стверджували, що дослідження цих факторів необхідне для ефективної організації підприємницької діяльності та досягнення стабільного розвитку.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Усебічний аналіз факторів, визначення ступеня впливу того чи іншого фактору на ділову активність підприємства, запропоновані в досліджених працях науковців, показав неоднозначність поглядів на класифікацію тих чи інших факторів та недостатню їх поширеність.

Метою статті є дослідження теоретичних напрацювань у виявленні факторів, що визначають ділову активність підприємства, та зведення їх у єдину класифікацію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ділова активність є одним із найважливіших факторів, які характеризують бізнес-середовище і визначають ефективність діяльності підприємств. Але на цей фактор також впливає низка факторів, таких як галузева спеціалізація та розміщення підпри-

ємства, можливості використання робочої сили, визначення мети діяльності підприємства, наявність перспектив розвитку підприємства, масштаби організації, стійкість економічного зростання, дотримання заданих темпів розвитку підприємства, характер управління підприємством, рівень виконання стратегічних і тактичних планів, ефективність використання наявних ресурсів виробництва, широта ринків збуту продукції підприємства та ін.

Багато вчених-економістів розділяють фактори, що визначають ділову активність, на внутрішні та зовнішні.

В.В. Ковальов та О.Н. Волкова, наприклад, розглядають дві групи факторів, що відповідають складникам бізнес-простору. Так, до зовнішніх вчені відносять фактори:

- 1) міжнародного рівня, які поєднують у собі загальноекономічні чинники, вплив міжнародної політики та конкуренції;
- 2) національні, що містять політичні, економічні, демографічні чинники;
- 3) ринкові, до яких належать конкурентні, науково-технічні та споживчі чинники [3, с. 370].

До внутрішніх факторів В.В. Ковальов та О.Н. Волкова відносять:

- 1) конкурентну позицію підприємства (мета діяльності (місія), традиції, репетиція, імідж, кваліфікація керівництва та співробітників, частка ринку, стадія життєвого циклу підприємства, територіальне розміщення підприємства, віддаленість від ринків збуту, доступність до матеріальних, трудових, фінансових ресурсів, рівень адаптивності підприємства до змін ринкової ситуації);
- 2) принципи діяльності (концепція основної діяльності підприємства, форма власності, стимулювання творчої, результативної праці, інноваційна активність підприємства, диверсифікація виробництва, позитивна репутація підприємства);
- 3) ресурси та їх використання;
- 4) маркетингову ситуацію і політику (сегментація ринку (співвідношення масових і цільових ринків збуту, ринкові вікна), товарна, цінова, збутова, комунікаційна, рекламна політика);
- 5) фінансовий менеджмент (структура балансу, платоспроможність, ліквідність, співвідношення власних і позикових коштів, вартість капіталу, структура майна, інвестиційна привабливість, рівень прибутку, рентабельності, дохід на акцію) [3, с. 375].

Така класифікація є розгорнутою і містить у собі надзвичайно велику кількість факторів, але при цьому все одно не враховує деякі дуже важливі з них, діяльність підприємств без яких неможлива. Наприклад, природні та кліматичні умови чи інвестиційні можливості. Фактор природно-кліматичних умов дає розуміння, де доцільно територіально розмістити підприємство, щоб його діяльність мала позитивний економічний ефект; інвестиційний фактор дає зрозуміти, куди і як треба вкладати гроші для отримання такого ефекту. А конкурентну позицію підприємства, яку автори пропонують як внутрішній чинник впливу на

ділову активність підприємства, ми вважаємо зовнішнім фактором, який залежить від поведінки зовнішніх конкурентів і є стимулом для покращення внутрішньої діяльності.

Н.Л. Мешкова також пропонує класифікацію факторів, які визначають ділову активність промислових підприємств, із позиції дії зовнішнього та внутрішнього середовища. Ці фактори продемонстровані на рис. 1.

Отже, як зазначає Н.Л. Мешкова, ділова активність визначає і впливає на результат усієї господарської і фінансово-економічної діяльності, отриманий під дією різних факторів [5, с. 37]. Але, на нашу думку, така класифікація децю закоротка і не охоплює усіх аспектів діяльності підприємства.

Н.М. Гаркуша також пропонує поділ факторів, що визначають ділову активність, на зовнішні та внутрішні. Але цей поділ автор формує відповідно до учасників діяльності підприємства [2, с. 25].

Отже, як зазначає автор, ринкове середовище, в якому діє підприємство, є зовнішнім, оскільки його формують зовнішні по відношенню до нього суб'єкти економічної діяльності. Насамперед це бізнес-партнери, з якими пов'язані ділові інтереси: клієнти, постачальники, замовники, контрагенти.

Оскільки підприємство функціонує в соціально-економічному просторі, нормативно-правову базу якого формує держава, то ділова активність будь-якого суб'єкта господарювання неможлива без втручання державних та інших органів регулювання, як запевнює Н.М. Гаркуша.

Вчена також вважає, що серйозний вплив на діяльність підприємства мають і конкуренти, переваги яких у технологічній, інноваційній сферах є рушійною силою у пошуку ідей та засобів досягнення більш вагомих результатів у стратегічно важливих галузях діяльності. У зв'язку з тим, що діяльність будь-якого суб'єкта господарювання спрямована на кінцевого споживача, він також своїми вимогами до продукції та фінансовими можливостями впливає на діяльність підприємства.

Ще одним складником бізнес-середовища, як зазначає Н.М. Гаркуша, є внутрішнє середовище підприємства, яке являє собою сукупність агентів, що діють всередині підприємства, та відносин, які виникають у них у процесі фінансово-господарської діяльності (керівництво, співробітники та власники) [2, с. 25].

Тобто поділ факторів відповідно до суб'єктів економічної діяльності допомагає зрозуміти роль того чи іншого учасника в досягненні підприємством високих результатів діяльності. На нашу думку, класифікація є досить точною та розгорнутою і потребує лише деяких уточнень.

І.М. Тихонова впевнена, що на діяльність будь-якої організації здійснюють вплив макроекономічні та мікроекономічні фактори, які мають як позитивні, так і негативні наслідки. Позитивні фактори, такі як стійке зростання випуску продукції, тривале зростання попиту, сприяють покращенню «підприємницького клімату», стимулюють розвиток суб'єкта господарювання. Негативні ж – навпаки, знижують рівень ділової активності в результаті збурень зовнішніх чинників ринкової інфраструктури. Інфляція, відсутність налагоджених зв'язків із постачальниками та контрагентами, відсутність постійних покупців значно уповільнюють процес оборотності грошових засобів. До чинників, що знижують ділову активність, також можна віднести дії промислових і торговельних підприємств, які під час процесу скорочення своєї діяльності прагнуть збільшити резерви готівки [7, с. 53].

У доповненні до висновків І.М. Тихонової О.С. Левченко зауважив, що факторами, які підвищують рівень ділової активності, є елементи як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. До зовнішніх, наприклад, можна віднести зниження бюрократичного пресу або полегшення можливості отримання кредитів підприємствами, що обов'язково повинно супроводжуватися стабільністю і розвиненістю політико-економічної культури країни. Внутрішні ж чинники більше пов'язані з роботою підприємства, його діяльністю у сфері планування, маркетингу. До них входить галузева приналежність підприємств, рівень технічної оснащеності й інтенсивність впровадження розробок, кваліфікація кадрів та ін.

Проведені дослідження вченого виявили такі чинники ділової активності промислових підприємств, що негативно впливають на їхню діяльність, як нестабільна політична та економічна обстановка в країні; низький рівень добробуту населення і його дохідного забезпечення; неефективна організація роботи і брак кваліфікованих кадрів; недоліки в законодавчому контролі; складність надання звітів організа-

Рис. 1. Основні фактори, що впливають на ділову активність підприємств

Джерело: [5, с. 37]

цій; недовіра до банківської системи; нерозвиненість судової влади [4, с. 12].

Тобто автори серед факторів, що визначають ділову активність підприємств, виділяють позитивні та негативні. На нашу думку, такий поділ є недоречним, оскільки не об'єднує фактори у класифікаційні групи, а показує результат їхньої дії на організацію діяльності підприємства. А різні фактори на різних стадіях розвитку підприємства впливають на ділову активність по-різному. У такому разі позитивні фактори на етапі ліквідації підприємства можуть ставати негативними, і навпаки. Наприклад, кількість конкурентів на ринку на етапі відкриття нового підприємства і його становлення тільки стимулює його діяльність, а на етапі спаду – прискорює банкрутство та ліквідацію.

Виходячи з проаналізованого вище, можна побачити, що проблемі класифікації факторів визначення ділової активності підприємства приділяється не так багато уваги. Вчені-економісти намагаються аналізувати саме показники її оцінки, а не звертають увагу на фактори, які її визначають і впливають на неї.

Під час визначення факторів, що впливають на ділову активність, потрібно враховувати, що:

- фактори є рухомою та динамічною величиною;
- складність визначення факторів зумовлена наявністю зв'язків між ними та різноманітністю наслідків позитивного чи негативного впливу;
- взаємозв'язки між факторами характеризуються міцною залежністю змін одного фактора до іншого;
- через різні темпи змін факторів спостерігається неточність і невизначеність інформації для аналізу ділової активності.

Узагальнення підходів до класифікації факторів, що визначають ділову активність, дало змогу отримати комплексне уявлення, яке запропоноване в табл. 1.

Таблиця 1

Класифікація факторів, що визначають ділову активність підприємства

Група факторів	Фактори, що визначають ділову активність підприємства
За середовищем, в якому перебуває підприємство	
Зовнішні фактори	Економічні
	Політико-правові
	Ринкові
	Технологічні
	Природо-кліматичні
Внутрішні фактори	Соціально-демографічні
	Інвестиційні
	Виробничі
	Менеджменту
	Фінансового характеру
	Маркетингові
За характером їхньої дії на ділову активність підприємств	Інноваційні
	Інтенсивні
Екстенсивні	Якісні фактори
	Кількісні фактори

Поділ факторів на зовнішні і внутрішні запропонований вченими, праці яких ми аналізували попередньо. Такий поділ є загальним і обґрунтований бізнес-середовищем, в якому працює суб'єкт господарювання.

Зовнішні фактори визначають можливості для функціонування підприємства і, на нашу думку, класифікуються таким чином:

1) економічні фактори – рівень інфляції, цінове регулювання, грошова-кредитна політика, купівельна спроможність населення, стадія життєвого циклу економіки, середній рівень заробітної платні, податкова політика та ін.;

2) політико-правові фактори – законодавча база, умови стандартизації продукції, політична обстановка в країні, нормативно-правове регулювання діяльності підприємств, державний контроль і регулювання діяльності підприємств, рівень протекціонізму та ін.;

3) ринкові фактори – наявність конкурентів, розміщення виробничих вил, наявність необхідних ресурсів на ринках, економічні зв'язки з учасниками ринку, умови проникнення на ринок та ін.;

4) технологічні фактори – рівень техніки і технологій, розвиток науково-технічного прогресу, впровадження інновацій, питома вага наукоємних виробництв і продукції та ін.;

5) природно-кліматичні фактори – стан навколишнього середовища, природні умови, територіальне розміщення природних ресурсів, якість і кількість природних ресурсів та ін.;

6) соціально-демографічні фактори – наявність кваліфікованих кадрів, соціально-демографічне середовище, суспільне ставлення до діяльності підприємств, кількість потенційних споживачів, профспілкова активність та ін.

Беззаперечно, аналіз зовнішніх факторів є необхідністю кожного підприємства. Але оскільки вплинути на дію того чи іншого фактору підприємство не в змозі, то його метою є розроблення різноманітних варіантів реагування на зміни зовнішнього середовища.

Внутрішні фактори впливають безпосередньо на підприємство і характеризують його діяльність. З нашої точки зору, доцільно класифікувати їх відповідно до аспектів, які визначають сутність поняття ділової активності підприємства.

Інвестиційні фактори проявляються в ефективності використання інвестиційних ресурсів, залучених для функціонування підприємства, через різноманітні інструменти. Наприклад, випуск цінних паперів, придбання необхідних необоротних активів, використання прибутку на придбання цінних паперів.

Виробничі фактори характеризують процес організації виробництва продукції, виконання робіт чи надання послуг, виробничий потенціал підприємства, рівень спеціалізації та можливості виробничої диверсифікації. Вони оцінюються за допомогою таких показників, як обсяг виготовленої продукції, продуктивність праці, тривалість виробничого циклу та ін.

Фактори менеджменту виявляються у правильній організації діяльності, що втілюється у прийнятті обґрунтованих і зважених управлінських рішень. Їх можна проаналізувати за допомогою компетенцій керівників підприємства, кваліфікації управлінського персоналу, формування мети діяльності та іміджу компанії, рівня вмотивованості робітників, підприємницької орієнтації та політики ведення бізнесу.

Фактори фінансового характеру виявляються у здатності забезпечувати фінансування підприємства, тобто обсягу і вартості авансованого в нього капіталу і доцільності його використання. Саме ці фактори більшою мірою впливають на визначення ділової активності підприємства. Вони знаходять своє відображення у розмірах власного та позикового капіталу, рівні заборгованості, фінансовій стабільності, ліквідності, прибутковості.

Маркетингові фактори розглядають способи зацікавлення споживачів у придбанні товарів, робіт чи послуг організації. Вони визначаються широтою асортименту продукції, підвищенням її якості, ефективністю реклами та збуту продукції, можливістю завоювання нових ринків.

Інноваційні фактори виявляються у впровадженні у виробництво нових технологій, технік чи інших інновацій для збільшення економічної вигоди підприємства. Ці фактори можуть оцінюватися рівнем оновлення устаткування, наявними розробками та винаходами, науково-технічним потенціалом та ін.

За характером дії нами запропоновано розділити фактори на інтенсивні та екстенсивні. Іntenсивні фактори виражають якісні ознаки й особливості роботи підприємства та його навколишнього середовища. Це такі фактори, як імідж, репутація підприємства, його конкурентоспроможність, кваліфікація керівництва та співробітників, рівень впровадження нової техніки і технології виробництва, виконання робіт та надання послуг, характер використання ресурсів, якість продукції, інвестиційна привабливість, розширення номенклатури продукції, результативність податкової, грошово-кредитної, збутової, рекламної політики, напрями розвитку компанії, продуктивність праці та ін.

Екстенсивні фактори висловлюють кількісну визначеність ділової активності підприємства. До таких факторів можна віднести рівень інфляції, рівень цін, обсяг виготовленої продукції, розмір власного та позикового капіталу, кількість робітників, розмір авансованих ресурсів, вартість сировини та обладнання, величину активів підприємства, обсяг виручки від реалізації продукції, величину запасів, відсотки за кредитами та депозитами, вартість придбаних акцій та ін. Тобто усі фактори, які виражаються у певній величині.

З огляду на велику кількість факторів, що визначають ділову активність підприємства, зазначимо, що у процесі оцінки діяльності підприємства варто виділяти ті з них, які безперечно впливають саме на конкретне аналізоване підприємство. Тобто якщо це підприємство-монополіст, то недоцільно розглядати фактор конкуренції та оцінювати його вплив. Крім цього, необхідно зазначити, який із перелічених факторів має максимальний вплив на діяльність підприємства, і визначити характер цього впливу.

Отже, окрім класифікації самих факторів ділової активності, представимо класифікаційні характеристики впливу факторів на ділову активність підприємства, опираючись на роботи Н.М. Гаркуші, І.М. Тихонової та О.С. Левченко, на рис. 2.

Як ми бачимо на рис. 2, відповідно до учасників, що впливають на діяльність підприємства, розрізняють безпосередній вплив, тобто вплив учасників, які працюють на підприємстві та

зацікавлені у позитивному ефекті діяльності підприємства. Як констатувала Н.М. Гаркуша, це власники, керівники, співробітники підприємства. На нашу думку, необхідно співробітників розділити на робітників фінансової сфери (фінансовий директор, бухгалтері, економісти) та інших робітників, оскільки для визначення ділової активності найважливіша сфера аналізу – фінансова сфера.

Опосередкований вплив – це вплив сторонніх суб'єктів діяльності, які формують середовище, в якому функціонує підприємство. До цих учасників Н.М. Гаркуша відносить державу, конкурентів, контрагентів, споживачів. На нашу думку, необхідно виділити в окрему категорію ще таких учасників, як банки, оскільки саме вони обслуговують майже всі підприємства і своєю політикою впливають на їхню діяльність.

За характером дії на діяльність підприємства і на його ділову активність зокрема вчені І.М. Тихонова та О.С. Левченко, як було вже зазначено, виокремлюють негативний та позитивний вплив. Негативний вплив призводить до неприбуткової діяльності підприємства і, як наслідок, до банкрутства та ліквідації підприємства. Позитивний вплив, навпаки, допомагає розвитку підприємства, а у кризових ситуаціях дає змогу прийняти рішення щодо усунення негативних наслідків і проблем.

Висновки. Представлена класифікація факторів, що визначають ділову активність підприємства, дає змогу охарактеризувати сутність цього поняття, виявити вплив того чи іншого фактора на підприємство та проконтролювати його. Це дасть змогу точніше проаналізувати та оцінити ефективність діяльності підприємства, приймати обґрунтовані управлінські рішення для забезпечення високого результату і вдало управляти підприємством, допоможе оцінити виробничі і збутові можливості підприємства, підтримати конкурентоспроможність, охарактеризувати дієвість менеджменту, а також обрати нововведення, впровадження та розвиток яких дасть позитивний довгостроковий економічний ефект, вдосконалив виробничі та організаційні процеси на підприємстві та створить низку конкурентних переваг, які визначають місце підприємства на відповідному ринку.

Література:

1. Білик М.Д., Павловська О.В., Пригуляк Н.М., Невмержицька Н.Ю. Фінансовий аналіз: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2005. – 592 с.
2. Гаркуша Н.М. Ділова активність підприємства: сутність та методика аналізу: Монографія / За ред. проф. Н.М. Гаркуші. – Харк. держ. ун-т харч. та торг. – Харків, 2016. – 182 с.
3. Ковалев В.В., Волкова О.Н. Анализ хозяйственной деятельности предприятия: учеб. – М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. – 424 с.
4. Левченко А.С. Оценка и механизм повышения деловой активности промышленного предприятия: автореф. на соискание уч. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 / А.С. Левченко – Белгород, 2013. – 24 с.

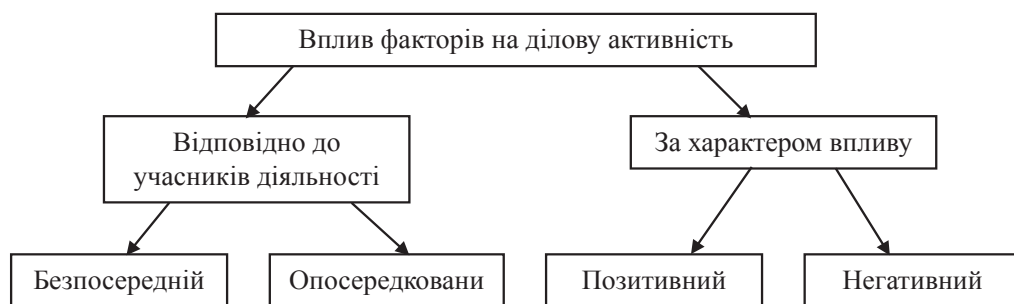

Рис. 2. Різновиди впливу факторів на ділову активність підприємства

5. Мешкова Н.Л. Економічна сутність ділової активності промислового підприємства. – Економічний вісник Донбасу № 1 (31), 2013. – С. 36–39.
6. Снитко Л.Т. Управление деловой активностью организаций потребительской кооперации: теоретические основы и методическое обеспечение: [мон. графия] / Л.Т. Снитко, Л.Е. Клименко. – Белгород: Кооперативное образование, 2010. – 322 с.
7. Тихонова І.М. Ділова активність підприємства: складові та чинники впливу / І.М. Тихонова // Аграрний вісник Причорномор'я. – 2010. – № 53. – С. 53.

Буздыган М.А. Классификация факторов, определяющих деловую активность предприятия

Аннотация. Статья посвящена проблеме определения факторов, влияющих на деловую активность предприятия. Исследованы взгляды ученых в этом направлении и приведен их краткий анализ. Предложена авторская классификация факторов, исходя из среды, в которой находится предприятие, и характера их воздействия на деловую активность предприятия. Проанализировано влияние указанных факторов на деловую

активность предприятия и отмечена необходимость дальнейшей их систематизации для более эффективного и быстрого реагирования на их изменения.

Ключевые слова: деловая активность предприятия, классификация факторов, внешние факторы, внутренние факторы, влияние факторов.

Buzdyhan M.O. The classification of factors determining the business activity

Summary. The article is devoted to the problem of determining factors affecting the business activity. The views of scientists in this direction are studied and their brief analysis is given. It is proposed the author's classification of factors based on the environment, in which the enterprise is located, and by the nature of their impact on the business activity. The influence of these factors on the business activity of the enterprise is analysed and the need for their further systematization for reacting to be more efficiently and quickly to their changes is noted.

Keywords: business activity, classification of factors, external factors, internal factors, factors' influence.